

УДК 336.011

Малиш Д. О.

Сумський державний університет

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СТРУКТУРНО-ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Досліджено теоретичні засади категорії «фінансова безпека підприємства» в розрізі мети, принципів, суб'єктів та об'єктів, методів та інструментів. Визначено стратегічну та оперативно-тактичну мету забезпечення фінансової безпеки підприємства. Доведено, що суб'єктно-об'єктна структура фінансової безпеки узгоджується з поняттям «фінансова архітектура підприємства».

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фінансова архітектура.

Постановка проблеми. Фінансова система України як країни з малою економікою відкритого типу особливо гостро відчуває вплив світової турбулентності. Суттєва незбалансованість світових фінансових ресурсів, їх значний відрив від реального сектору економіки призводять до формування перманентних фінансових криз. З іншого боку, внутрішня нестабільність фінансового сектору економіки, відсутність довіри до банківської системи та зниження попиту на кінцеву продукцію призводять до зниження рівня фінансової безпеки підприємств (далі – ФБП). Для вирішення проблем забезпечення ФБП особливого значення набувають розуміння теоретичних засад та визначення її ключових елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика забезпечення ФБП знаходиться у центрі уваги широкого кола науковців, таких як: І.О. Бланк, М.М. Єрмошенко, М.А. Кривовяз, В.В. Коробов, О.М. Ляшенко, В.В. Нагайчук, О.М. Підхромний, О.В. Сусіденко, О.В. Чеберяко та ін. Водночас досить часто ФБП порівнюють із фінансовим станом підприємства, що, на нашу думку, є не зовсім доречним, оскільки ФБП більшою мірою пов'язана саме з формуванням структури капіталу та безпекою власників капіталу підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Саме в такому напрямі дослідження здійснюються досить фрагментарно, окремо за проблематикою структури капіталу підприємства, окремо – за напрямом корпоративного управління, і нечасто зустрічаються вітчизняні дослідження, пов'язані зі структурою власності підприємства та її впливом на фінансову безпеку. У зарубіжній літературі активно застосовується термін «фінансова архітектура», який поєднує у собі три базових елементи: структуру капіталу, структуру власності та відносини між самими власниками, що є основою ФБП.

Мета статті полягає у дослідженні основних складових елементів ФБП та взаємозв'язків між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливими складниками під час дослідження ФБП є визначення основних концептуальних елементів, які значимі з погляду забезпечення якісного рівня фінансової безпеки, зокрема йдеться про об'єкт, суб'єкти, ключові параметри, які відображають її стан, принципи. Опрацювавши результати наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців [1–5], нами сформовано власне концептуальне розуміння ФБП (рис. 1), під яким розглядається такий стан структури капіталу, який забезпечує поглинання (абсорбацію) зовнішніх та внутрішніх економічних шоків за рахунок сформованого запасу фінансової міцності та захищає інтереси стейкхолдерів в умовах наявної фінансової архітектури підприємства.

Забезпечення ФБП базується на низці принципів, в даному разі нами виділено базові принципи, оскільки в роботах вітчизняних науковців О.В. Чеберяко, М.А. Кривовяз [6], Т.Б. Кузенко, К.А. Усенко [7], Л.О. Матвійчука [8], В.В. Нагайчук, О.В. Сусіденка [9] та ін. детально проаналізовано та систематизовано різні види принципів. На нашу думку, базовими є принципи, на яких базується й організація фінансового менеджменту на підприємстві.

Принцип законності передбачає, що всі рішення, що приймаються для забезпечення фінансової безпеки підприємства, знаходяться у правовому полі, оскільки порушення законодавчих норм може призвести до адміністративної відповідальності у вигляді стягнення штрафів, які, як правило, сплачуються за рахунок прибутку підприємства, а за наявності порушень, що призводять до кримінальної відповідальності, може суттєво погіршитися репутація підприємства і, як наслідок, відбудеться скорочення чистого доходу від реалізації продукції підприємства та звуження його фінансової діяльності.

Принцип системності означає, по-перше, що система забезпечення ФБП є складовим елементом системи забезпечення економічної безпеки підприємства, а отже, її стратегічна та оперативна мета, інструменти та методи досягнення прийнятого рівня повинні узгоджуватися з іншими елементами. По-друге, система забезпечення ФБП є відносно самостійною системою зі своїми об'єктом, суб'єктами, методами та інструментами.

Принцип плановості полягає у забезпеченні ФБП через розроблення стратегічного фінансового плану розвитку підприємства, виходячи з якого формується оперативно-тактичний план. Ключова мета, на яку повинен бути орієнтований стратегічний план – це зростання добробуту власника підприємства (держави, юридичних чи фізичних осіб) передусім шляхом збереження капіталу та його збільшення через зростання ринкової вартості підприємства. Оперативно-тактичний план підприємства повинен забезпечувати формування оптимальної структури капіталу, яка, своєю чергою, забезпечувала б оптимальне співвідношення прибутковості та фінансових ризиків. Окрім того, з погляду інтересів власників важливо визначити оптимальне співвідношення під час розподілу отриманого чистого прибутку на частину, яка буде спрямована на виплату дивідендів власникам та частину прибутку, спрямовану на нарощення власного капіталу.

Принцип адаптивності означає, що фінансовий менеджмент для якісного забезпечення ФБП повинен мати як мінімум три варіанти прогнозів функціонування підприємства залежно від імовірності справдження зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків: оптимістичний – у разі поліпшення

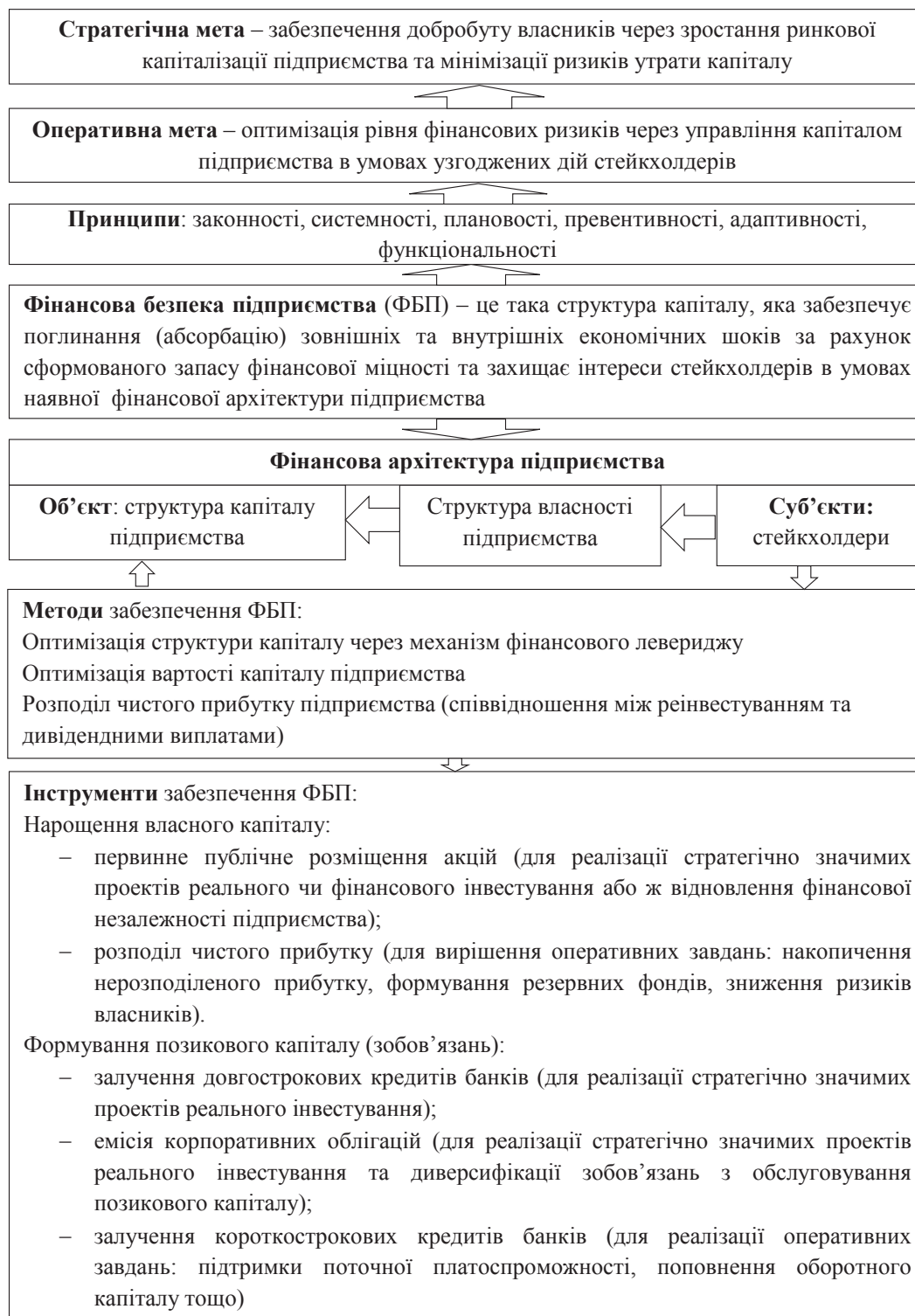

Рис. 1. Концептуальне розуміння фінансової безпеки підприємства

Джерело: складено автором

кон’юнктури у фінансовому секторі; реалістичний – максимально наближений до наявної кон’юнктури; песимістичний – у разі погіршення кон’юнктури.

Принцип превентивності узгоджується з попереднім принципом та передбачає, що забезпечення ФБП може бути максимально ефективним у разі застосування випереджальних заходів реагування на зовнішні та внутрішні фінансові шоки. Він може діяти за умови налагодженої та безперервної системи моніторингу як зовнішнього, так і внутрішнього фінансового середовища.

Принцип функціональності означає, що розроблена на підприємстві система забезпечення фінансової безпеки має бути ефективною, тобто витрати на забезпечення ФБП не повинні перевищувати рівня отриманого прибутку, а також узгодження дій всіх структурних підрозділів підприємства, які функціонально пов’язані із забезпеченням ФБП.

Стосовно суб’єктно-об’єктної структури ФБП, то, на нашу думку, це фінансова архітектура підприємства. Термін «фінансова архітектура підпри-

емства» активно використовується у публікаціях зарубіжних науковців у сфері фінансового та корпоративного менеджменту підприємств. Фінансова архітектура розглядається у поєднанні трьох ключових елементів: стейкхолдерів – суб'єктів ФБП, які приймають фінансові рішення, структури власності підприємства, яка має безпосереднє значення під час прийняття рішень суб'єктами, та власне структура капіталу підприємства, яка є основним об'єктом і визначає фінансову діяльність підприємства.

Щодо визначення об'єкту нами виокремлено п'ять основних підходів, які сьогодні розглядаються з погляду теоретичних засад ФБП: фінансовий стан, як правило, з ключовим акцентом на фінансову стійкість; загрози; фінансовий потенціал; фінансовий інтерес; результат керованості фінансовим процесом. Кожна з наведених категорій має певні підстави бути об'єктом ФБП, і при цьому всі вони між собою взаємопов'язані, оскільки відображають різні боки процесу прийняття фінансових рішень. Водночас основою для їх визначення є один і той же інформаційний простір, а саме дані фінансової та бухгалтерської звітності підприємства. Різниця у виборі показників, які беруться до уваги, та рівні їх уточнення.

На нашу думку, у забезпеченні ФБП ключовим є капітал підприємства, оскільки з погляду формування грошових потоків на підприємстві саме потоки за фінансовою діяльністю зумовлені рухом капіталу. Таким чином, це не суперечить сутності фінансової діяльності з погляду стандартів фінансової звітності підприємства.

На сучасному етапі в дослідженнях ФБП, як правило, розглядаються всі показники фінансового стану підприємства, на основі яких оцінюється рівень потенційних чи реальних ризиків. Водночас якщо підійти до розгляду проблеми ФБП із погляду суто фінансової діяльності, то можна говорити про те, що показники майнового стану підприємства або показники його ділової активності є не зовсім фінансовими показниками, а більшою мірою це показники, які характеризують економічний стан. Якщо розглядати фінансову діяльність підприємства як її визначає Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1, то це діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства, тобто виходячи з такого визначення фінансової діяльності можна стверджувати, що ФБП залежить від того, як підприємство формує свою структуру капіталу.

Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки фактично визначені вище – це власники та інші стейкхолдери. У наукових дослідженнях коло зацікавлених осіб у функціонуванні підприємства та причетності до фінансових відносин, що формуються підприємством як усередині, так і ззовні, може бути як досить звуженим, так і досить широким. Зрозуміло, що ключовими стейкхолдерами є власники підприємства, його менеджмент та співробітники – внутрішні стейкхолдери; стосовно зовнішніх стейкхолдерів, то їх коло доволі широке: клієнти (дебітори); кредитори (постачальники, у відносинах з якими формується кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; банки, у відносинах з якими формується кредитна історія підприємства в частині використання коротко- та довгострокових кредитів; держава – може розглядатися з погляду фінансових відносин, що виникають у процесі нарахування та сплати податків як місцевого, так і державного

рівня, внаслідок чого формується кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом). Крім того, досить часто окремо як стейкхолдерів виділяють громадські організації, профспілки та різні професійні асоціації, засоби масової інформації тощо.

На нашу думку, досить ґрунтовно класифікація стейкхолдерів із погляду формування фінансових відносин була досліджена в роботі М.М. Бричко на прикладі стейкхолдерів банку [10]. Запропонований підхід можна використовувати для класифікації стейкхолдерів підприємства з урахуванням забезпечення ФБП у реальному секторі економіки. Тобто ми вважаємо за доцільне виокремити чотири рівні градації стейкхолдерів підприємства – від нижчого, найширшого, до вищого, звуженого, який міститиме лише тих стейкхолдерів, фінансовий стан яких безпосередньо залежить від рівня ФБП. Опираючись на дослідження М.М. Бричко, необхідно застосувати підхід у частині використання напрацьованої методологічної бази, а саме класичної теорії стейкхолдерів, неінституціональної теорії, агентської теорії.

Таким чином, перший рівень являє собою максимально широкий перелік стейкхолдерів, які тією чи іншою мірою зацікавлені у забезпеченні ФБП, серед них мінімально зацікавленими є конкуренти, адже зниження рівня ФБП, що є конкурентом, з одного боку, є для всіх інших вигідною ситуацією, оскільки надає можливість конкурентам розширити ринки збуту своєї продукції, але, з іншого боку, все залежить від типу конкуренції, яка сформувалася на товарному ринку, і не завжди усунення конкурента може бути вигідним для всіх інших учасників ринку. Засоби масової інформації не належать до стейкхолдерів, які можуть мати прямий фінансовий інтерес щодо забезпечення ФБП, але вони можуть досить серйозно впливати на поведінку клієнтів та постачальників підприємства, формуючи певну інформаційну компанію як із так званої підтримки ФБП, так і з так званого формування негативного іміджу підприємства.

Другий рівень включає широкий перелік стейкхолдерів, які зацікавлені в отриманні інформації про рівень ФБП як у зв'язку з прямою фінансовою залежністю від діяльності підприємства так і у зв'язку з тим, що підприємство може бути клієнтом для таких установ та замовляти відповідні послуги, у тому числі з фінансового консалтингу, зокрема формувати певний масив фінансової інформації та нести відповідальність за її достовірність перед іншими учасниками ринку.

Третя група стейкхолдерів включає в себе тих, хто має прями або опосередковані фінансові відносини з підприємством і чий фінансовий стан певною мірою залежить від рівня ФБП. Із цієї групи фактично для четвертого рівня виокремлюємо тих стейкхолдерів, які мають пряму фінансову залежність та зацікавленість у забезпеченні високого рівня ФБП, при цьому це й ті стейкхолдери, що можуть впливати в той чи інший спосіб на фінансовий стан підприємства: акціонери, інвестори, менеджери, персонал, клієнти, постачальники, банки, держава (фіскальні органи). Кожен із цієї групи стейкхолдерів має прями фінансові відносини, а саме: акціонери – зацікавлені, по-перше, у зростанні ринкової вартості акцій підприємства (з погляду стратегічного фінансового менеджменту) та в отриманні частини чистого прибутку шляхом його розподілу у вигляді дивідендів (із погляду оперативного фінансового менедж-

*Стейкхолдери, які вилучені з наступного рівня

Рис. 2. Градація стейкхолдерів підприємства залежно від їх інтересів у забезпеченні ФБП

Джерело: складено автором

менту). Інвестори мають безпосередню зацікавленість у якомога коротшому терміні окупності своїх інвестицій та отриманні в подальшому також частини чистого прибутку підприємства на умовах інвестиційного контракту. Менеджери як вищого топ-менеджменту підприємства, так і менеджменту середньої ланки зацікавлені в забезпеченні ФБП із погляду стабільності отримання своїх доходів у вигляді заробітної плати та бонусів за ефективний та безпечний фінансовий менеджмент. Персонал підприємства зацікавлений у стабільному працевлаштуванні та отриманні стабільної і високої заробітної плати, що можливо за умови забезпечення високого рівня ФБП. Діяльність клієнтів також значною мірою залежить від рівня забезпечення ФБП, адже своєчасність та надійність виконання умов контракту на виконання робіт, поставку продукції чи надання послуг напряму залежать від стабільної фінансової ситуації підприємства-партнера. Що стосується діяльності постачальників, то рівень ФБП визначає умови укладання контрактів на постачання сировини та матеріалів, необхідних для процесу виробництва, та дає гарантії щодо платоспроможності; крім того, від рівня

ФБП залежать стан розрахункової дисципліни та можливість отримати більш вигідні умови контракту в частині термінів оплати та умов оплати. Банки зацікавлені мати клієнтом підприємство з високим рівнем фінансової безпеки як у частині проведення розрахунково-касових операцій, так і з погляду кредитування діяльності підприємства. Що стосується держави як стейкхолдера в особі фіскальних органів, то підприємство, яке має високий рівень фінансової безпеки, є, як правило, стабільним платником податків як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні. Держава повинна бути зацікавлена у функціонуванні якомога більшої кількості підприємств із високим рівнем ФБП, адже це, по суті, означає, що підприємство в змозі платити й один із ключових податків – податок на прибуток.

Висновки. Таким чином, для забезпечення фінансової безпеки на підприємстві повинно бути чітко визначено та узгоджено стратегічну та оперативну-тактичну мету, принципи, методи та інструменти, які можуть застосовувати стейкхолдери в процесі управління структурою капіталу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 776 с.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : [монографія] / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. – К. : НАУ, 2010. – 232 с.
3. Коробов В.В. Финансовая безопасность в системе государственного финансового контроля : дис. ... канд. экон. наук / В.В. Коробов ; Ивановский государственный химико-технологический университет. – Иваново, 2010. – 133 с.
4. Ляшенко О.М. Специфічні властивості фінансової безпеки підприємства / О.М. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 4(44). – С. 27–32.
5. Підхомний О.М. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири : дис. ... докт. экон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.М. Підхомний ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 455 с.

6. Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. Економіко-теоретична сутність системи забезпечення фінансової безпеки підприємства / О.В. Чеберяко, М.А. Кривовяз // Економіка та держава. – 2015. – № 1. – С. 94–97.
7. Кузенко Т.Б., Усенко К.А. Управление финансовой безопасностью предприятия в соответствии с принципами ее обеспечения / Т.Б. Кузенко, К.А. Усенко // Бизнес Информ. – 2011. – № 2(1). – С. 136–138.
8. Матвійчук Л.О. Структура системи фінансової безпеки в управлінні підприємством / Л.О. Матвійчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – Т. 3. – С. 194–197.
9. Нагайчук В.В. Політика формування цілей і завдань фінансової стратегії підприємства / В.В. Нагайчук, О.В. Сусіденко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.global-national.in.ua>.
10. Бричко М.М. Оцінювання ефективності управління діяльністю банків в системі фінансових відносин їх стейкхолдерів : дис. ... канд. екон. наук / М.М. Бричко ; УАБС. – Суми, 2014. – 265 с.

Малыш Д. А.

Сумский государственный университет

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: СТРУКТУРНО-ДЕКОМПОЗИЦИОННЫЙ АНАЛИЗ

Резюме

Исследованы теоретические основы категории «финансовая безопасность предприятия» в разрезе целей, принципов, субъектов и объектов, методов и инструментов. Определены стратегическая и оперативно-тактическая цели обеспечения финансовой безопасности предприятия. Доказано, что субъектно-объектная структура финансовой безопасности согласуется с понятием «финансовая архитектура предприятия».

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, финансовая архитектура.

Malysh D. O.

Sumy State University

FINANCIAL SECURITY OF A COMPANY: STRUCTURAL ANALYSIS

Summary

In the article authors consider the key elements of ensuring the financial security of a company: purpose, principles, subjects and objects, methods and tools. Self-determination of financial security of the company is provided as a structure of capital, which ensures the absorption of external and internal economic shocks due to the accumulated financial strength and protects the interests of stakeholders in the current financial architecture of the company.

Key words: financial security of a company, financial architecture.

УДК 336.7

Нужненко О. В.

ДВНЗ «Університет банківської справи»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку банківської системи України. Охарактеризовано проблеми становлення та розвитку банківського сектору, визначено основні етапи його формування. Досліджено основні показники, що характеризують фінансовий стан і рівень стійкості банківської системи, визначено роль і функції Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у процесі оздоровлення вітчизняних банків, обґрунтовано головні напрями подальшого реформування банківської системи України.

Ключові слова: банківська система, неплатоспроможний банк, фінансове оздоровлення, фінансова стійкість, інструменти фінансової стійкості.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки та підвищення рівня добробуту населення країни значною мірою залежать від вирішення проблем ефективного функціонування банківської системи. За останнє десятиліття банківська система України пережила декілька кризових явищ, зумовлених низькою політичною кризою, спадом виробництва, знеціненням гривні, збільшенням рівня інфляції, платоспроможністю населення, відтоком депозитів, останнє з яких відбулося в 2013–2014 рр. та стало причиною різкого зниження довіри до банківської системи [1, с. 34; 2, с. 5; 3, с. 17]. Після зазначеного стагнаційного періоду, починаючи з кінця 2016 р., відбувається

новий етап поступового економічного зростання та відновлення банківської системи.

Забезпечення стабільного функціонування банківської системи є одним з інструментів підтримки стабільного розвитку економіки країни та необхідною умовою на шляху до європейської інтеграції [4, с. 48; 5, с. 39; 6, с. 24; 7, с. 58]. Банківська система є інструментом ефективного функціонування реального сектору економіки та джерелом його фінансування, виступаючи посередником між населенням, яке акумулює найбільшу частину вільних коштів, та підприємницьким сектором, який постійно їх потребує [8, с. 67; 9, с. 8]. Забезпечення стабільного розвитку вітчизняної банків-